

Realizowany jest równolegle w dwóch zasadniczych poziomach.

- Wersja podstawowa, zawierająca informacje ogólne w dziedzinie poszczególnych zagadnień tematycznych, w odniesieniu do specyfiki regionu, a także przykłady rozwiązań wzorcowych i niezalecanych.
- Wersja rozszerzona, wzbogacona o dodatkowe informacje oraz aspekty prawne związane z realizacją przedsięwzięć. Przedstawia złożoność procesów powodujących degradację krajobrazu wiejskiego.

Obecnie opracowano tom 2, *Zagroda wiejska i dom mieszkalny na wsi* w obu wersjach. Zastosowane w wersji rozszerzonej schematy pozwalają na usystematyzowanie problematyki związanej z procesami inwestycyjnymi na terenach wiejskich. Przekształcanie środowiska wiejskiego jest niezmiernie skomplikowane. Różnorodność zagadnień, duża liczba uczestników procesu inwestycyjnego, aspekty prawne, a przede wszystkim brak określenia zależności pomiędzy wymienionymi czynnikami prowadzą niejednokrotnie do chaosu przestrzennego.

W schematach tematyka poszczególnych tomów ujęta jest w układzie pionowym z podziałem na dwie główne części: *Zabudowa* oraz *Zagospodarowanie terenu* (Il. 2). W zależności od tomu obydwa człony zawierają szczegółowe zagadnienia, które przedstawione są jako oddzielne kolumny.

Poziome pasy schematów odpowiadają za cztery główne etapy procesu inwestycyjnego: *Pomysł*, *Projekt*, *Wykonawstwo*, *Użytkowanie*, co ujęte zostało w lewej części schematów. Do każdego z poziomów przypisano poszczególnych uczestników (środkowa część schematu): *Poziom Właściciela*, *Urzędu*, *Projektanta*, *Wykonawcy* i *Użytkownika*. W przecięciach kolumn i wierszy pokazano aspekty prawne oraz zadania i problemy powstające na różnych etapach inwestycyjnych, za które odpowiedzialni są poszczególni uczestnicy procesu.

Dla poprawnego rozwoju obszarów wiejskich konieczne jest zachowanie ich specyficznego charakteru. Intensywne procesy modernizacji są elementem pozytywnym ale stanowią poważne zagrożenie dla zachowania dziedzictwa kulturowego. Koniecz-

ne jest podjęcie wszelkich możliwych działań kształtujących świadomość, jak wielką wartość posiada odziedziczone tradycyjne środowisko wiejskie.

Streszczenie: Program Odnowy Wsi można uznać za jedną z metod rozwoju obszarów wiejskich oraz ochrony dziedzictwa kulturowego wsi. Wiele samorządów lokalnych upatruje w nim impulsu do szerokiego procesu odnowy, z możliwością wykorzystania funduszy pomocowych UE. Działania w dalszych fazach Programu winny polegać na opracowywaniu tzw. planu rozwoju wsi, tworzonego poprzez różnych specjalistów takich jak architekci, planiści, architekci krajobrazu, socjologowie, geodeci. Takie plany stanowić winny bazę dla aplikowania o fundusze celowe dla celów publicznych.

Słowa kluczowe: program odnowy, plan rozwoju, dziedzictwo kulturowe, fundusze pomocowe.

Abstract: *The Programme of Renewal of Villages can be considered to be one of the methods of rural areas' development and protection of cultural heritage of villages. Many local governments see it as a way to start wide development processes, including the possibility of gaining the EU support. Actions within the programme in later phases should be based on the so-called plan of village development, created in cooperation with professionals from various branches, i.e. architects, planners, landscape architects, sociologists, geodesists. Such projects shall constitute a basis for applying for resources directed to public enterprises.*

Key words: Programme of Renewal, plan of development, cultural heritage, support found.

⁴ Borcz Z., *Zmiany w krajobrazie wsi na przełomie XX i XXI wieku*, Architektura Krajobrazu 1–2/2005, ss. 4–9; Chwalibóg K., *Krajobraz i polityka*, [w:] Urbanista 1/2007, ss. 11–16; Drózdź-Szczybura M., *Rodzima architektura polskiej wsi jako jeden z elementów społecznej ekologii pamięci*, [w:] Gospodarka przestrzenna polskich miast i wsi, (red. nauk.) Czarnecki W., Proniewski M., WSFiZ, Białystok 2002, ss. 153–162.

⁵ Szerzej w: Niedźwiecka-Filipiak I., *Program Odnowy Wsi w opracowaniach Akademii Rolniczej we Wrocławiu*, Architektura Krajobrazu 1–2/2003, ss. 45–53, Niedźwiecka-Filipiak I., *Kreowanie wizerunku wsi w Programie Odnowy wsi*, Przegląd Komunalny 7/2005, ss. 44–47.

Mgr inż. Paweł Nowak¹

CZYNNIKI ROZWOJOWE NADMORSKICH MIEJSCOWOŚCI WYPOCZYNKOWYCH – MIĘDZYDROJE, TRZĘSACZ, MRZEŻYNO

DEVELOPMENT FACTORS OF THE SEASIDE HOLIDAY RESORTS OF MIĘDZYDROJE, TRZĘSACZ, AND MRZEŻYNO

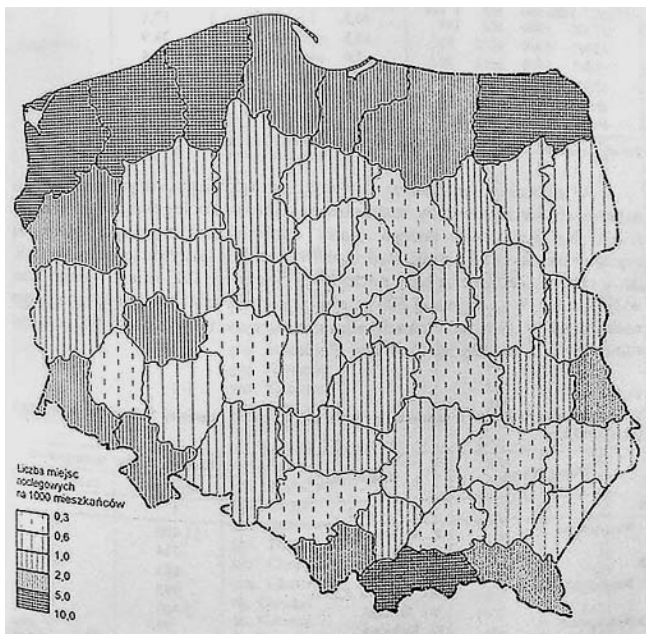
■ Województwo zachodniopomorskie stwarza dobre warunki dla rozwoju turystyki, będącej motorem gospodarczym regionu. Istniejące walory wypoczynkowe i zdrowotne środowiska uwarunkowały powstanie i rozwój aktywności turystycznej obszaru. O atrakcyjności turystycznej miejscowości świadczy rozwinięta baza noclegowa (Il. 1, 2).

Przeważa występowanie miejsc noclegowych dostępnych jedynie sezonowo.

Czynniki rozwojowe miejscowości wypoczynkowych są ściśle związane z walorami turystycznymi, które można podzielić na: wypoczynkowe, krajoznawcze, specjalistyczne, uzdrowiskowe i rozrządowe.²

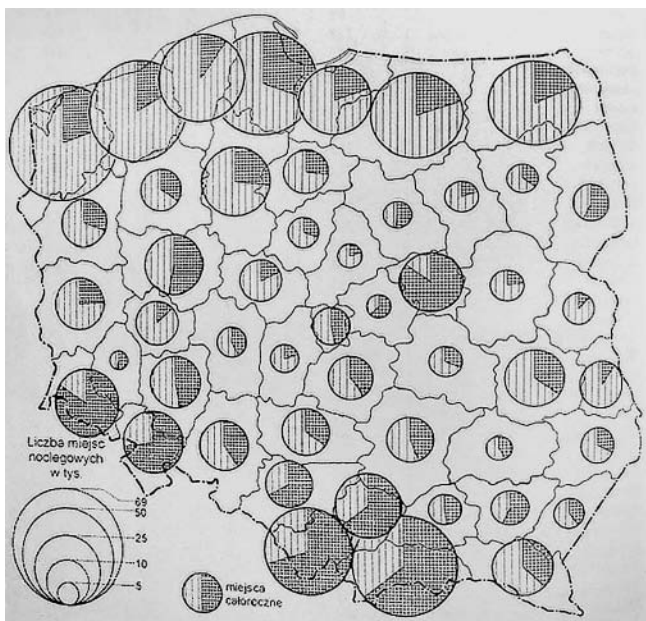
¹ Zakład Studiów Krajobrazowych, Katedra Projektowania Krajobrazu, Akademia Rolnicza w Szczecinie.

² Lijewski T., *Geografia turystyki Polski*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1998.

Il. 1. Wyposażenie w bazę noclegową (opr. Lijewski, 1998).

Fig. 1. Supply of accommodation places (prepared by Lijewski, 1998).

Il. 2. Miejsca noclegowe w obiektach noclegowych turystyki. Dane z roku 1995 (opr. Lijewski, 1998).

Fig. 2. Accommodation places in tourist facilities, as per 1995 data (prepared by Lijewski, 1998).

Ocena *walorów wypoczynkowych* obejmuje badanie głównie środowiska naturalnego. Jego atrakcyjności pod względem rzeźby terenu, walorów związanych z wodą, szaty roślinnej, stopnia urbanizacji, występowania parków krajobrazowych i obszarów krajobrazu chronionego oraz sezonowości korzystania z atrakcji.

Walory krajoznawcze związane są z turystyką edukacyjną i można je podzielić na przyrodnicze i antropogeniczne. Walorami przyrodniczymi są osobliwości flory i fauny, obiekty geologiczne takie jak wąwozy, doliny rzeczne, wodospady, jaskinie. Do walorów tych zaliczyć można również obiekty takie jak ogrody botaniczne, zoologiczne, punkty widokowe, parki krajobrazowe, narodowe.

Walory antropogeniczne posiadające wartości historyczne, kulturowe, edukacyjne i poznawcze to muzea, rezerваты arche-

ologiczne, skanseny, zabytki architektury i budownictwa, obiekty historyczno-wojskowe, miejsca martyrologii; zabytki techniki, imprezy kulturalne, miejsca pielgrzymkowe.

Do *walorów specjalistycznych* zaliczamy określone cechy środowiska przyrodniczego, mające związek głównie z uprawianiem różnych form aktywności fizycznej i sportów np. żeglarstwa, kajakarstwa, myślistwa, jeździectwa.

Kolejnym czynnikiem są *walory uzdrowiskowe*.

Miejsca rozrządowe mają związek z dojazdem do danej miejscowości wypoczynkowej. Istotne są połączenia drogowe, kolejowe, lotnicze, promowe oraz odległość od miejsca zamieszkania turysty.

Międzyzdroje

Położone na wyspie Wolin nad Morzem Bałtyckim, na skraju morenowego Pasma Wolińskiego. Są znanym w Polsce ośrodkiem wypoczynkowym i turystycznym. W mieście znajduje się siedziba dyrekcji Wolińskiego Parku Narodowego. Do połowy XIX wieku pozostawały osadą rybacką, ale już pod koniec XIX wieku stały się kurortem. Wybudowano zakład solankowy oraz drewniane molo, hotele, pensjonaty. Uporządkowano wybrzeże. W 1913 roku osiągnęły rekordową liczbę letników – 20 000. Miasto rozwija się intensywnie do dziś, ale zaczyna się borykać z wieloma problemami przestrzennymi i urbanistycznymi, na skutek dużej liczby turystów.

Głównymi czynnikami, jakie stymulowały rozwój turystyczny tej miejscowości są:

- Połączenia komunikacyjne. Komunikacja samochodowa: drogami DK3 i DW102; kolejowa: Świnoujście Port – Szczecin Dąbie; morska: przejście graniczne; miejska: połączenie ze Świnoujściem;
- Lokalizacja – bliskość granicy niemieckiej oraz aglomeracji szczecińskiej;
- Zróżnicowanie jakościowe i cenowe pensjonatów i hoteli;
- Obiekty sportowe – baseny kryte, spa, korty tenisowe, boisko piłkarskie;
- Właściwości uzdrowiskowe;
- Walory antropogeniczne – Międzynarodowy Dom Kultury, Park im. Fryderyka Chopina, Gabinet Figur Woskowych, Kościół Św. Piotra Apostoła i inne;
- Przyrodnicze walory krajoznawcze – Kawcza Góra, plaża, klify, Woliński Park Narodowy z rezerwatem żubrów;
- Festiwal gwiazd i liczne imprezy kulturalne;
- Bogata szata roślinna;
- Jeziora: Grodno, Wicko Wielkie, Domysławskie, Czajcze, Żółwińskie, Kołczewo, rzeki Świna i Dziwna;
- Możliwości uprawiania sportów.

Czynniki te w połączeniu z odpowiednim zarządzaniem i ochroną stanowią o dalszym rozwoju miejscowości. Należy tu zwrócić szczególną uwagę na formę wykorzystywania zasobów regionu:

Woliński Park Narodowy i rezerwat żubrów są udostępniane jedynie w ściśle określonych miejscach, a turysta nie jest wprowadzany na teren parku. Działania organizacyjne w istotny sposób ograniczają penetrację terenu Parku, a jednocześnie pozwalają na pokazanie odwiedzającym najbardziej atrakcyjnych i pożądanego jego fragmentów. Wprowadzono tablice informacyjno-dydaktyczne.³

Mrzeżyno

Położone jest nad Bałtykiem u ujścia Regi, na Wybrzeżu Trzebiatowskim, w odległości 95 km od Bornholmu; w Trzebia-

towsko-Kołobrzeskim Pasie Nadmorskim, będącym specjalnym obszarem ochrony objętym programem Natura 2000. W celu stworzenia przystani jachtowych wycięto wiele drzew wzdłuż koryta rzeki, krajobraz zmienia się w typowo. Niewielkie zróżnicowanie wysokościowe terenu oraz ilość zieleni wysokiej skutkuje ujednoliceniem krajobrazu oraz degradacją walorów przyrodniczych.

Następuje zbyt duża intensyfikacja zabudowy infrastrukturą turystyczną, wprowadzenie budowli nowoczesnych oraz obiektów handlowych niekomponujących się z miejscową architekturą skutkują stopniową utratą tożsamości miejsca. Następuje proces zniekształcania i zanikania charakteru miejscowości rybackiej. Nocne imprezy dyskotekowe przeprowadzane bezpośrednio na brzegu morza powodują niszczenie wydmy, a budowle usytuowane na plaży oddziałują negatywnie na estetykę wybrzeża.

Głównym walorem obszaru jest bardzo dobry stan zachowania typowych biotopów tworzących pas nadmorski, w szczególności kompleksu wybrzeża akumulacyjnego z borami bażynowymi. W obrębie ostoi występuje szereg skupień roślinności halofilnej.

Występują tu siedliska takie jak: laguny, lasy mieszane na wydmach nadmorskich, lasy łęgowe i nadrzeczne zarośla wierzbowe, nadmorskie wydmy szare, nadmorskie wydmy białe, bagienne solniska nadmorskie oraz szereg innych wartościowych zbiorowisk roślinnych.

Zasoby flory i fauny tworzą bogatą listę gatunków roślin naczyniowych (ponad 1000 gatunków) występujących na tym terenie, dużą liczbę taksonów roślin chronionych, zagrożonych i rzadkich (136 gatunków) w tym 42 gatunki chronione. Obszar Trzebiatowsko-Kołobrzeskiego Pasa nadmorskiego jest szczególnie cenną ostoją ptaków, występuje tu około 27 różnych gatunków ptaków. Swoją ostoję mają tu m.in.: wodniczka, zimorodek, orlik krzykliwy, sowa błotna, bąk, bernikla białolica, bocian biały, bocian czarny, błotniak stawowy, rybołów, batalion i wiele innych. Występuje tutaj również kilka gatunków ptaków regularnie migrujących, są to min.: rozeniec, świstun, gęś białoczelna, gęś gęgawa, gęś zbożowa, gągoł, piaskowiec, biegus zmienny, szlachar, edredon oraz czajka.⁴

Do walorów kulturowych i antropogenicznych miejscowości należą: chata rybacka z XIX wieku, wpisana do rejestru zabytków przy ul. Zabytkowej 4 (obecnie rozebrana); neogotycki kościół pw. św. Apostołów Piotra i Pawła wybudowany w 1912 roku przy ulicy Nadmorskiej. Zachował się charakter miejscowości rybackiej z portem u ujścia rzeki Regi. Ponadto znaczne walory zdrowotne oraz możliwość uprawiania sportów takich jak żeglarstwo, kajakarstwo, jeździectwo, turystyka piesza i rowerowa, wędkarstwo łądowe wpływają pozytywnie na rozwój miejscowości.

Bogate walory środowiskowe tego obszaru stwarzają wiele możliwości wykorzystania na potrzeby ekoturystyki, ale tym samym występuje tu wiele zagrożeń. Teren Trzebiatowsko-Kołobrzeskiego Pasa Nadmorskiego obejmuje rezerwat przyrody Liwia Łuża (220 ha), użytek ekologiczny Ekopark Wschodni (260 ha), część Obszaru Chronionego Krajobrazu Koszaliński Pas Nadmorski (36 229 ha).

W większości nie jest to obszar chroniony, z tego względu poddawany jest wielu zagrożeniom. Do najważniejszych należą: presja rekreacyjna w pasie przymorskim; ekspansja zabudowy i infrastruktury; eutrofizacja w wyniku zrzutu ścieków; zmiany sukcesyjne związane z zaniechaniem użytkowania łąk

i pastwisk, a szczególnie łąk halofilnych; zaprzestanie wypasu powoduje także redukcję łąkowej populacji siewkowatych; regulacja cieków, eksploatacja wód podziemnych, spadek poziomu wód gruntowych; Melioracje bagien, zanieczyszczenia wód, eutrofizacja i wypływanie jezior oraz intensywne kłusownictwo ryb łososiowatych na Redze.

Przewiduje się dalszy rozwój miejscowości pod warunkiem zmiany obecnego sposobu kształtowania przestrzeni. Priorytetem powinny się stać zasoby przyrodnicze regionu i dziedzictwo kulturowe miejscowości.

Trzęsacz

Jest to wieś licząca około 200 stałych mieszkańców. We wsi znajdują się ruiny gotyckiego kościoła wybudowanego pośrodku wsi na przełomie XIV/XV wieku w odległości prawie 2 kilometrów od morza. Procesy abrazyjne spowodowały, że brzeg morski nieustannie zbliżał się do budowli i obecnie pozostał jedynie fragment jej południowej ściany. Obecnie trwają intensywne prace nad ochroną ruin przed sztormami. We wsi znajduje się także nowszy, ale również zabytkowy kościół. Został on poważnie uszkodzony w czasie drugiej wojny światowej oraz bezpośrednio po niej i dopiero niedawno wyremontowany. Sprowadzono również do niego wyposażenie starego kościoła. W głębi łądu znajduje się stadnina koni, tuż obok zabudowań zabytkowego kompleksu pałacowo-folwarcznego z XVIII i XIX wieku (obecnie w prywatnych rękach). Do głównych czynników rozwojowych należą walory kulturowe – ruiny gotyckiego kościoła – oraz środowisko przyrodnicze. Od południowej strony miejscowości tereny zajmowane są przez pola uprawne, a krajobraz przybiera charakter rolniczy. Występuje tu jedynie ograniczona ilość miejsc noclegowych i brak jest atrakcji całorocznych, kłopotliwy dojazd. Miejscowość ta ze względu na niewielkie walory przyrodnicze i kulturowe odróżniająca od pozostałych miejscowości nadmorskich wykorzystywana jest turystycznie głównie w sezonie kąpielowym.

Wnioski

Czynniki rozwojowe miejscowości nadmorskich to głównie środowisko przyrodnicze oraz dziedzictwo kulturowe. Zachowanie i pielęgnacja tych dwóch czynników w połączeniu z zasadami ekoturystyki gwarantuje rozwój turystyczny miejscowości wypoczynkowej.

Znaczącą rolę odgrywają również:

- sieć komunikacyjna;
- zróżnicowanie warunków środowiskowych i atrakcji turystycznych;
- przestrzeganie zasad ekoturystyki;
- stopień aktywizacji i wykorzystania walorów uzdrowiskowych;
- obecność atrakcji całorocznych i form turystyki kwalifikowanej;
- reklama w postaci imprez kulturalnych, festynów i festiwali.

Streszczenie: *Województwo zachodniopomorskie stwarza dobre warunki dla rozwoju turystyki, będącej motorem gospodarczym regionu. Istniejące walory wypoczynkowe i zdrowotne środowiska uwarunkowały powstanie i rozwój aktywności turystycznej obszaru. Czynniki rozwojowe miejscowości nadmorskich to głównie środowisko przyrodnicze oraz dziedzictwo*

³ www.wolinpn.pl

⁴ www.natura2000.mos.gov.pl

kulturowe. Zachowanie i pielęgnacja tych dwóch czynników w połączeniu z zasadami ekoturystyki gwarantuje rozwój turystyczny miejscowości wypoczynkowej.

Słowa kluczowe: walory turystyczne, ekoturystyka, rozwój turystyczny.

Abstract: The Zachodniopomorskie Region provides good conditions for the development of tourism, which is the region's eco-

nomie driving power. The existing holiday and health values of the region's environment have conditioned the development and growth of tourist activity in the area. The development factors of those seaside resorts include mainly their natural environment and culture heritage. The preservation and cultivation of those two factors, combined with the principles of eco-tourism, guarantee tourist development of a holiday resort.

Key words: tourist values, eco-tourism, tourist.

Dr inż. arch. Alina Pancewicz¹

ROLA ELEMENTÓW ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO W PROCESIE ODNOWY ZDEGRADOWANEGO KRAJOBRAZU MIEJSKIEGO

THE ROLE OF NATURE ENVIRONMENT ELEMENTS IN THE RENEWAL OF DEGRADED URBAN LANDSCAPE

■ Nieustanny proces transformacji obszarów przemysłowych, należy rozpatrywać w kontekście przemian i tendencji, jakimi cechują się procesy rozwojowe wielu miast europejskich. Kryzys struktury przestrzennej przejawia się utratą walorów przyrodniczych i krajobrazowych. Prowadzi do niezrównoważonego rozwoju strefy zurbanizowanej, przemieszania form oraz sposobów użytkowania i zagospodarowania obszarów miejskich. Efektem jest brak czytelnych granic pomiędzy środowiskiem zbudowanym a przyrodniczym, utrata tożsamości krajobrazowej całych regionów. Jednym z podstawowych czynników przekształceń terenów zdegradowanych mogą stać się elementy środowiska i krajobrazu przyrodniczego.

Odpowiednio chronione, naprawiane i wyeksponowane mogą stać się kluczowe w procesie kształtowania harmonijnego krajobrazu miast poprzemysłowych. Świadczą o tym podejmowane w krajach zachodnich próby planistyczno-urbanistycznej odnowy, zmierzające do pobudzenia rozwoju ekonomicznego, przestrzennego i funkcjonalnego oraz zwiększenia atrakcyjności krajobrazu. Są to działania realizowane w krajach Europy Zachodniej, w tym: IBA Emscher Park, IBA Fürst Pückler Land, BUGA 2001 w Poczdamie, w regionie Veneto i w szeregu miast takich, jak Hamburg, Lille, Leeds, Bilbao, w których przemysł odegrał niegdyś znaczącą rolę.

Region Veneto

Projekt rewitalizacji regionu, wykonany w ramach europejskiego programu Rekula, zmierzał do ochrony laguny otaczającej Wenecję, poprzez stosowne zarządzanie gospodarką wodną w regionie. Założył wykorzystanie wody jako siły kształtującej krajobraz (przekształcenie obszarów byłych żwirowni i nieczynnych kopalń na wielofunkcyjne zbiorniki wodne), przyczyniając się równocześnie do podniesienia atrakcyjności i walorów rekreacyjnych tego regionu.

W ramach Rekuli powstał projekt pilotażowy wykorzystania 12 hektarowej żwirowni w Merotto jako zbiornika, służącego regulacji stosunków wodnych, usprawnieniu systemu zabezpieczenia przeciwpowodziowego regionu oraz celom rekreacyjnym.

Projekt poprzedza opracowanie całościowej strategii tworzenia korytarzy przyrodniczo-kulturowych, łączących systemem zieleni obiekty przemysłowe z nieużytkami poprzemysłowymi, historycznymi zespołami parkowymi, osiedlami mieszkaniowymi itp. Celem tej strategii ma być wykorzystanie elementów środowiska przyrodniczego jako łączników, a zarazem głównych elementów nowej struktury krajobrazu, porządkowanie wolnej przestrzeni obszarów osadniczych, włączenie w system krajobrazowy obiektów kulturowych oraz terenów poprzemysłowych.

Iba Emscher Park

W ramach Międzynarodowej Wystawy Budowlanej IBA Emscher Park, na północy Zagłębia Ruhry, w latach 1989–1999 przeprowadzono rewitalizację obszaru o powierzchni około 800 km², położonego wzdłuż rzeki Ems. Głównym celem wystawy było przekształcenie pejzażu przemysłowego w park krajobrazowy, poprawa stanu czystości wód oraz zwiększenie ich zasobności, a także stworzenie atrakcyjnych terenów wypoczynkowych. Jednym z najważniejszych elementów odnowy było ustanowienie Parku Krajobrazowego Emscher oraz odnowa ekologiczna rzeki Ems. Koncepcja zakładała połączenie i uzupełnienie systemu regionalnych korytarzy ekologicznych pomiędzy miastami Zagłębia Ruhry z północy na południe oraz odbudowę regionalnego korytarza ekologicznego na osi wschód-zachód, wzdłuż rzeki.

Renaturalizacja rzeki była jednym z podstawowych elementów strategii ekologicznej oraz krajobrazowej odnowy regionu. Proces przywrócenia rzece jej naturalnego charakteru został rozplanowany na 30–40 lat. Zadbano o prowadzenie działań rewitalizacyjnych na terenach przyległych do rzeki, w efekcie około 70-kilometrowa dolina ma stać się jedną z bardziej atrakcyjnych i reprezentacyjnych przestrzeni regionu. Rzeka stała się osią, elementem scalającym strukturę całego założenia, a elementami węzłowymi zrehabilitowane lub odłogowane tereny poprzemysłowe i nieużytki.

Istotną rolę w procesie rewitalizacji tego obszaru odegrało wspomaganie naturalnej sukcesji. Rośliny, które rozwinęły